

A KIIRTOTT SZOVJET ELLENZÉK

SZOVJETOROSZORSZÁG néhány év óta példátlan tisztogatási hadjárat színhelye. Az új terrorhullám vetekszik a bolsevizmus uralomraj utasának véres korszakával, azzal a különbséggel, hogy most a forradalom — ősi szokás szerint — saját gyermekeit falja fel. A „tisztogatási akciónak“ nevezett irtóhadjárat során százezrek kerültek már börtönbe és vesztőhelyre, számtalanszor megtizedelték a szovjetunió katonai és polgári vezető rétegét s szinte teljesen megsemmisítették Sztálin ellenzékét.

Az újabb tömegvérengzésre a vörös diktátor titkárának és kedvencének, Kirovnak meggyilkolása szolgáltatott közvetlenül okot, de a tulajdonképpeni ok Sztálin és Trockij évtizedes vetélkedésében s engesztelhetetlen párharcában jelölhető meg, amely az orosz kommunista pártot is szétszakította s végetnemérő harcokat indított útjára a párt különböző csoportjai, illetve a hatalmon levők és az egyesült ellenzék között. Sztálin és Trockij ellentéte már nagyon régi. Különösen élessé vált azonban Lenin halála után. A küzdelemben akkor Sztálin győzött, aki versenytársát megfosztotta minden tisztségétől és száműzette, majd többi ellenlábásától is megszabadulva a szovjetbirodalom egyeduralmodója lett. Trockijnak a száműzetésből sikerült elmenekülnie. Külföldre szökött s onnan indította meg széleskörű akcióját Sztálin rendszerének megbuktatására. Megkönnyítette terveit az elégedetlenség, mely a szovjetvezér gazdasági munkaterve és politikai intézkedései nyomán birodalomszerte támadt. A pjetiletka, az ötéves terv súlyos válságba vitte a szovjetköztársaságot. A parasztság és a munkásság forrongott. Az ellenzék ezt természetesen nem hagyta kiaknázatlanul. Különböző főbenjáró követelésekkel álltak elő egyes csoportjai. A leghatalmasabb csoport, az ú. n. balszárny, Trockij élcsapata az eredeti bolsevik célkitűzésekhez való visszatérést sürgette; azt követelte, fokozzák a bolsevizálás ütemét, ne tegyenek engedményeket egyik termelő rétegnek sem s ragaszkodjanak a világforradalmasító tervekhez. A kommunista párt másik jelentős szárnya, az ú. n. jobboldali csoport viszont ezeket a követeléseket hevesen ellenezte s további engedményeket sürgetett. Sztálin és környezete egyideig a különböző csoportokat egymás ellen játszotta ki, de végül is a teljes leszámolásra kényszerült, hogy uralmát megmentse.

Az ellenzék két szárnya közt idő haladtával közeledés jött létre s ezt természetesen megtudták a Kremlben is. Trockij nagyarányú

összeesküvési tervet dolgozott ki, amit a baloldali csoport hajtott volna végre. Hír szerint ehhez megnyerték a jobbszárny közreműködését, vagy legalább is hallgatólagos támogatását. Az általános zendülés keretében elsőnek Sztálint és környezetét: Vorosilov hadügyi népbiztost, Jagodát, a GPU főnökét, Kaganovics Lázár nehézipari népbiztost, Sztálin apósát, és Kirovót, a diktátor titkárát, egyben legbizalmasabb emberét kellett volna eltenni láb alól a kiszemelteknek. Úgy látszik azonban, hogy az, akire az utóbbi elintézését bízták, elszette a dolgot s ezzel maga az ellenzék adott alkalmat a leszámolásra. Kirovot 1934 december 2-án gyilkolták meg s már másnap az egész szovjet-köztársaságban megindult a trockijisták, vagy ahogy kissé kétélű humorral a GPU nevezte őket, a terroristák összefogdosása. A börtönök csakhamar zsúfolásig megteltek Moszkvában is, a vidéken is. Legelsőnek fogták le Zinovjevet és Kamenevet, a balszárny vezetőit, akik a titkosrendőrség szerint Trockij megbízásából vezették az elégedetlenek mozgalmát s a lázadást megszervezték. Mindkettő a szovjetnek úgyszólván alapító tagja volt. Zinovjev is, Kamenev is vezető szerepet töltött be hosszú időn keresztül a szovjet közéletben. Az előbbi sokáig a Komintern elnöke volt, az utóbbi pedig a moszkvai szovjet elnöki tisztét viselte s annakidején Lenin képviselője volt a népbiztosok tanácsában. A szovjetvezér halála után tagjai voltak annak a végrehajtóbizottságnak, amelyet Sztálin és Trockij részvételével alakítottak az előbbi javaslatára az ügyek vitelére. Sztálin segítségével szorította ki vetélytársát a hatalomból, azután őket tolta félre. Kamenevet már háromszor küldte számkivetésbe, de végül mindig megkegyelmezett neki kényszerítő politikai szükségszerűségéből.

A tisztogatási akció során igen sok népbiztost és vezető szovjet-tisztviselőt is letartóztattak. Így például börtönbe került Pjatakov nehézipari és Szmimov földművelésügyi népbiztos, továbbá Javdokimov, az északkaukázusi szovjet vezető-főtítkára. Ügyük elintézését közel két esztendeig húzták-halasztották. Már azt hitték, hogy szovjet-módszer szerint a GPU minden feltűnés nélkül eltette őket láb alól, mikor 1936 augusztus 18-án nyílt tárgyalásra került az első moszkvai tömegper. A főtárgyalás, akárcsak a többi soron következő, nem volt egyéb tragikomikus, visszataszító színjátéknál. A vádlottak nemcsak hogy sorra bevallották valamennyi bűnüket, amivel a vádirat vádolta őket, hanem még számtalan más bűncselekményt is magukra vállaltak. Közben egymással versenyezve gyalázták, szidták magukat s dicsérték Sztálint. Zinovjev és Kamenev például, a két fővádlóit, szinte szóról-szóra felmondta a vádiratot s sírva emlékezett meg a diktátor türelméről és irgalmasságáról. Minél tovább tartott a tárgyalás, annál érthetlenebb lett a vádlottak magatartása. Az európai kommunistákat és szalonbolszevistákat egyenesen elképesztette ez a túlzásba vitt perrendszerű szovjettárgyalás s a kiérdemesült, kellő nevelésen és tapasztalaton átment ortodox bolszevikik megfoghatatlan viselkedése. Már ennél a pernél feltámadt a gyanú, hogy a GPU a vádlottakat talán ismeretlen szerrel készíti elő a tárgyalásra s azért vallanak azok olyan engedelmesen, mintha olvasnák, s azért fogadnak oly hévvel hűséget Sztálinnak, akiről pedig tudhatták, hogy nem irgalmaz életüknek.

A szovjethadbíróóság néhánynapos kihallgatás után meghozta ítéletét. Az ítélet tizenhat vádlottnál halálbüntetésre szült. A halálraítélteket, köztük Zinovjevét és Kamenevet is, már másnap hajnalban kivégezték. A visszahatás a szovjetunióban nem maradt el. Már hónapokkal előbb nyílt lázadások törtek ki; a munkásságnak az a része, amely Trockijhoz és társaihoz húzott, több helyen megtagadta a munka folytatását és összerombolta a gépeket. A zendülés most még nagyobb méretekben terjedt tovább. Annyira, hogy Sztálinnak még aznap, augusztus 25-én rádióbeszédben kellett megnyugtatnia és lecsillapítania a lakosságot. Ez persze nem volt elég, mozgósítani kellett az egész titkos rendőrséget. Többezren kerültek ismét letartóztatásba és a vesztőhelyre. A GPU emberei minden különösebb lelkipurdalás nélkül százával küldték a zendülőket a másvilágra. (Aszerbeidzsánban például egy napon 227 embert végeztek ki minden ítélet vagy tárgyalás nélkül.) Közben már folyt azoknak a letartóztatása, akiket az előző perben elhangzott vallomások kevertek gyanúba. Kamenev nevezetesen a többi között azt vallotta, hogy a kommunista párt jobbszárnyának vezetői tudtak terveikről s azokat támogatták is. A vallomások alapján most sorra letartóztatják a jobbszárny vezetőit, Rikov postaügyi népbiztost és Bucharint, a Komintern elnökét a csoport számos tagjával együtt. Börtönbe kerültek a baloldal még szabaddalomban lévő irányító tényezői is, a többi között Radek, a hírhedt szovjetpublicista, az Izvesztija főszerkesztője. A népbiztosok, valamint az egyes tartományok vezetői körében újabb, még az eddigieknél is „körültekintőbb“ tisztogatást végeztek. A moszkvai szovjetkormány szinte teljesen újjalakult.

A MÁSODIK TÖMEGPERRE 1937 január 24-én került sor. Az ügyet most is hadbíróóság tárgyalta s a vádat ugyanaz a Visinszkij főállamügyész képviselte, aki már az előző perben is elismerést aratott a rendszer irányítóinál vádjainak sokszínűsége és kiméretlensége miatt. Ezúttal harminc vádlott állott a bíróság elé, köztük Serebrjakov, a közlekedésügyek, Szokolnyikov, a faipar, Sztroilov, a könnyűipar és Pjatakov, a nehézipar volt népbiztos, továbbá Radek, azonkívül Muralov helyettes népbiztos, aki annakidején a moszkvai forradalom vezetője volt, később pedig a párt központi bizottságában viselt fontos tisztséget, Drobnis, a Don-medence volt diktátora és Arnold, a kommunista párt volt titkára.

A vád ellenük is az volt, hogy összejátszottak Trockijjal s a szovjet ellenségeivel, kémkedtek idegen államok javára, szabotálásra biztatták alantasaikat s végül — ez volt a fővádpont — meg akarták ölni Sztálint, az orosz nép „atyját“. A vádlottak valamennyien most is teljes beismerésben voltak. Versengve hangoztatták bűnös voltukat — Radek főszerkesztő kivételével, aki ugyan szintén mindent bevallott, de erőlyesen hivatkozott mentőtanúira. A főtárgyalás látványa most talán még siralmasabb volt, mint az előző pernél: a vádlottak padján csupa összetört, meghajszolt, fáradt ember ült, sorsába beletörődve, készen várva a végzet beteljesedését, amely alól már nincsen mentség és szabaddulás. Az utolsó szó jogán mondott beszédeikben ugyan még föl-

csillant bennük az élet halvány reménye, mert a szokott befejező dalt mondták föl: szidalmazták önmagukat és felbujtójukat, Trockijt s ódákat zengtek Sztálin kegyelmességéről. A főtárgyalás január 29-én fejeződött be. Másnap hirdették ki az ítéletet, amely tizenhét vádlottat, az összes volt népbiztos-vádlottat halállal, tizenháromat pedig száműzetéssel sújtott. Eredetileg Radeket is halálra ítélte a bíróság, de azután mégis tízévi fegyházra változtatták az ítéletet, minthogy Radek értékes vallomásokot szolgáltatott bizonyos nem sejtett ügyek tekintetében, azonkívül pedig csak így volt hajlandó elárulni több, Sztálinra súlyosan terhelő iratok hollétét. A többi halálraíteltet már másnap kivégezték. A tömeges kivégzésnek újból megett a maga utójátéka. Nagyarányú parasztlázadás tört ki s újabb, Sztalin-ellenes merényletnek jöttek a nyomára. A parasztlázadást a GPU-nak csak nagy nehézségek árán sikerült elfojtania. A lázadással kapcsolatban tízezer embert börtönöztek be, majd nagy részüket sommás elintézésrel kivégezték.

A perek sorozatában most tizenhárom hónapi szünet állott be. A nagytakarítás természetesen továbbtartott. E „szünetben“ folyt le a szovjethadsereg tábornoki karának elképesztő méretű megtizedelése az ismeretes Tuchacsevszkij-féle rögtönítelő perrel kapcsolatosan. A baloldali ellenzék megsemmisítése s a jobbszámú vezéreinek bebörtönzése után esetleg szó lehetett a hadsereg állásfoglalásáról. Akik ezt lehetővé tették vagy talán részt is vettek az összeesküvésben, azoknak természetesen szintén pusztulniok kellett. A vörös haderő megtisztítása különböző menetrend szerint ment végbe. Kezdetben itt-ott, majd egyszerre több helyen is leváltották a parancsnokokat. Másutt minden előzetes bejelentés nélkül tűntek el s a hadtest új parancsnokot kapott. Ismét másutt megtörtént az a furcsa eset is, hogy a leváltó vezetőtszert néhány nap múlva szintén leváltották s rövidesen nyoma veszett, elődjével egyetemben. Mindezek az esetek élénk feltűnést és mély megdöbbenést keltettek a hadsereg kebelében. Az első nagyobb felzúdulást Gamarnik tábornok „eltűnése“ keltette. A tábornok fontos tisztet töltött be: a hadsereg politikai osztályának főnöke volt s sokáig egyik kedvence Vorosilov hadügyi népbiztosnak, aki azonban később valami miatt megneheztelt rá. Nemsokára suttni kezdtek, hogy Gamarnik öngyilkos lett. Azután jöttek sorra a meglepőbbnél meglepőbb esetek. Elmozdították állásától és letartóztatták Uborevics, Jakir, Primakov és Eidemann tábornagyokat, a fehér orosz, a kievi, a leningradi és a moszkvai katonai kerület parancsnokait, Feldmann tábornagyot, a vezérkar főnökét és Kork tábornagyot, a legfelső katonai akadémia parancsnokát. Ekkor már a börtönben ült Putna tábornok, a volt berlini, majd londoni katonai attasé s felmentették állásától Tuchacsevszkij marsallt, a haderő helyettes népbiztosát. Hogy őt és társait mikor tartóztatták le, nem tudni. A rögtönítelő tárgyalásról is csak akkor értesült már az orosz közvélemény, mikor a marsallt és társait kivégezték.

Hogy mi volt a tábornagyok bűne, igazi bűne, amiért halállal büntették őket, azóta sem jutott nyilvánosságra. A statáriális tárgyalás titkos volt s még a tárgyalás helyére vonatkozóan is csak következtetni lehetett. A tábornokok a nyilvánosságra hozott vádirat szerint meg-

szegték katonai esküjüket, elárulták a Szovjetuniót és a hadsereget olyan külföldi államok érdekében, amelyek „nem követnek barátságos politikát a szovjet irányában“. A lefolytatott vizsgálat állítólag azt igazolta, hogy a vádlottak és az időközben öngyilkossá lett Gamarnik tábornok államellenes kapcsolatot tartottak fenn német katonai körökkel és rendszeres bizalmas jelentéseket küldöztek a szovjethaderő helyzetéről. A német kormány természetesen azonnal nyomatékosan megcáfolta ezt a vádat. Trockij maga egyik nyilatkozatában kijelentette, hogy a külföldi összeköttetés vádja ürügy csupán Sztálin és Vorosilov számára, hogy félretolhassák útjukból a haderő vezető személyiségeit. A tábornagyok nagyrésze — hangzott a trockiji nyilatkozat — személyes bosszú áldozata, különösen Tuchacsevszkij marsall, aki Vorosiloval való összetűzése miatt került a vádlottak padjára és a vesztőhelyre. Mindenesetre az a körülmény, hogy a szovjet vezetői ez alkalommal eltekintettek a nyilvános tárgyalástól, a vád alapos gyengeségére mutat. Azt is bizonyítja egyúttal, hogy a hadbírósnak a tábornagyokkal nem volt oly könnyű dolga, mint a polgári perek vádlottaival, akik, mint említettem, szóról-szóra felmondták a vádiratot. Európában a szovjettisztek páratlan legyilkolása mérhetetlen undort és felháborodást váltott ki. A szovjetbarát köröket különösképp leverte a tömegvérengzés. Senki sem értette, hogyan lehetnek a szovjetügy árulói azok, akik néhány nappal előbb még úgy álltak a nyilvánosság előtt, mint a rendszer legfőbb támaszai és ékességei. 1937 elején még különös elismerésképpen megbízták őket a Sztalin-féle alkotmánynak a hadseregbe való bevezetésével s megkapták a Lenin-rendjelet is. Június elején, a kivégzés másnapján már mint „fasiszta árulókról“ és „rühös kutyákról“ emlékezett meg róluk a szovjethaderő hivatalos lapja, a Vörös csillag...

Maga az orosz nép is a legnagyobb megdöbbenéssel fogadta a kivégzések híret s tanácstalanul állt az újabb fordulat előtt. A kommunista párt új vezetői, hogy némiképp elhalványítsák az események kelte rossz és kínos benyomást, egymásra rendeztették a nagygyűléseket, a tüntető felvonulásokat és a népünnepélyeket, üdvözlő táviratokat rendeltek meg Sztálin számára, ezek közül különösképpen „kiemelkedett“ a szovjetorosz tudományos akadémia sürgönye, amely a tábornagyokról, a tegnap még istenített hadvezérekről, mint az emberiség szegényéről és legaljáról emlékezett meg. Vorosilov hadügyi népbiztos hadparancsában hangoztatta, hogy a vörös haderő „megkönynyebbülten lélezkzik fel az igazságos ítélet hallatára, mert most tudta csak meg, hogy a kivégzettek kémek, gyilkosok, betörők és trockijisták voltak“. Az ünnepségek, a hódoló táviratok és az örvendező hadparancsok mégsem tudták elterelni a figyelmet Moszkva legújabb botrányáról. A vidéken újabb lázadások törtek ki s a laktanyákban mindenütt zendülés támadt. A megindult bosszuló hadjárat során közel négyszáz tisztet és altisztet tartóztattak le. A világsajtóban ezidőtájt komoly forrásból eredő hírek jelentek meg arról, hogy Szovjetországban felbomlott a rend, mindenütt heves tüntetések zajlanak le, a hadsereg lázong és a Kreml már nem ura többé a helyzetnek. Ezekben a napokban úgy látszott, mintha a szovjetszínjáték elérkezett

volna utolsó felvonásához. Az erélyes megtorló lépések azonban újból célhoz vezettek. Sztálin rendszere még egyszer túlélte a válságot.

TUCHACSEVSKIJÉK kivégzése után a temető csendje borult Szovjetországra. Minden ellenzéki hangot — mégoly gyengét is — elnyomott a félelem és a rettegés: hátha esetleg most reá kerül a sor s a GPU listáján már ott szerepel az ő neve is? Vakrémület lett úrrá a polgári lakosságon, de a katonaságon is. Közben a politikai titkos rendőrség már újból működésbe lépett s készült a következő leszámolásra. Sztálinék a baloldal gyökeres kipusztítása után most a kommunista jobbszárnyat akarták felszámolni, amely a radikalizálódás helyett a lagymatag és engedményes „menseviki“ álláspontot vallotta, de mégis csak a sztálini rendszerrel szemben állott. A GPU új főnöke, a vérszomjas Jezsov, akit Sztálin kíméletlensége miatt állított Jagoda helyébe, — Jagodát elcsapták, mert a jobboldallal konspirált — most sorra letartóztatja az azóta szabadon engedett Rikovot és Bucharint s nagyarányú tisztogatást hajtott végre — ezúttal először s meglepő eredménnyel! — az ellenzékhez húzó szovjetdiplomata sorában is. Rikov annakidején előkelő szerepet töltött be a szovjetközéletben: a népbiztosok tanácsának elnöke volt, majd a belügyi népbiztosság vezetését bízták rá. Később a posta- majd a közlekedésügyeket intézte. Parasztszülők gyermeke volt s így sohasem tagadta rokonszenvét osztálya iránt. Mindannyiszor felemelte szavát, valahányszor a parasztságot sérelmek érték az új rezsimben. Bucharin tán még nevesebb szereplője volt a bolsevista Oroszországnak. A háború végén, a kommunista forradalom győzelmével az ő irányítása alatt történt Oroszország bolsevizálása s Ő szabta meg az államosítás menetét is. Egyébként a párt hivatalos elméleti szaktekintélye volt, írásai a kommunizmus evangéliumához tartoztak. Egyidőben a Komintern elnöke volt, majd az Izvesztija szerkesztője lett. Velük együtt igen sok szovjetdiplomata került a Ljubljanka-börtönbe. Jezsov ötlete nem várt eredményt hozott. A titkosrendőrség ügynökei, akiket a gyanúba vett követek mellé osztottak, súlyosan terhelő adatokkal álltak elő, mire az illetőket hazarendelték jelentéstételre s letartóztatták őket. Börtönbe került Rakovszki londoni nagykövet, azután Kresztinszki berlini követ. Az utóbbi Sztálin uralomrajutása előtt a párt főtitkára volt, de azután, Trockijjal való kapcsolatai miatt, egyszerű követté fokozták le. Litvinov közbenjárására később a külügyi népbiztossághoz osztották be, rövidesen helyettes népbiztos lett s így került ki Berlinbe. A letartóztatottak közt volt Karachan volt igazságügyi népbiztos, volt ankarai nagykövet, továbbá Mironov külügyi sajtófőnök, Rosenberg madridi és Bekszadián budapesti követ, valamint Csjerov, a párizsi követség első tanácsosa.

Litvinov külügyi népbiztos maga is több ízben közelállt ahhoz, hogy letartóztatják. Angol származású felesége miatt, aki nem egyszer hangot adott a vérengző rémuralommal szemben táplált ellenszenvének, rossz szemmel néztek reá, pedig Sztálin bizalmas hívei közé tartozott. Külügyi balsikerei is hozzájárultak ahhoz, hogy egyre nagyobb hidegség fogadta a Kremlben s Sztálin az utóbbi időben már-

csak Kaganovics útján juttatta el hozzá utasításait. Elejtésére azonban mindmáig nem gondolhattak a Szovjetunió nehéz külpolitikai viszonyaiba való tekintettel. Azonkívül sokat tud a bizalmas dolgokról s ezzel kedvére zsarolhatja a diktátort. Állítólag nagy pártfogója Kaganovics, Sztálin apósa, aki, mint Litvinov, maga is zsidó származású. Ám ha Litvinov ideig-óráig elkerülhette is sorsát, környezetében változatlan hévvel folyt a nagytakarítás. Az új tömegperrel kapcsolatosan azonban különböző aggályok merültek fel. Kérdéses volt, vajjon viheti-e nyílt perre a szovjetkormány az állítólag igen kínos és bizalmas anyagot s nem csappantja-e meg még jobban azt a kevés rokonszenvet is, amelyet némely külföldi körökben még Őriztek Moszkva iránt? A belpolitikai szempontokat nem vették figyelembe, pedig ezek sem voltak éppen elhanyagolandók. 1938 februárjában több helyen ismét tüntettek Sztálin ellen. Véres utcai zavargások játszódtak le: a külvárosokban a munkások, a belvárosban a diákok követelték tüntető menetben a diktátor pusztulását. Jezsov a GPU gépesített osztagaival, tankokkal és lángszórókkal tudta csak elfojtani a zendülést. A Kremlben az a vélemény lett úrrá, hogy a tömegek megfélemlítésére való tekintettel mielőbb le kell tárgyalatni az újabb tömegpert. Február közepére tüzték ki a tárgyalást, de azután mégis elhalasztották, mert a GPU kazamataiban még nem készültek el a vádlottak „preparálásával.“ Végre március elején, miután központi jeladásra a szovjetlapok már hetekkel előbb megkezdték a közvélemény befolyásolását, összeülhetett a hadbíróság.

A fővádlott Bucharin, Rikov, Kresztinszki és Rakovszki volt. Azzal vádolták őket, hogy „a jobboldaliak és a trockijisták megbízásából“ ellenséges államok javára kémkedtek és összeesküdtek Sztálin és kormánya ellen. A vádirat szerint az összeesküvők nagy része már évek óta ügynöke volt a német, illetve az angol kémvizsgálóknak. A főtárgyalás a szokásos alaphanggal indult, valamennyi vádlott beismerte a terhére rótt bűncselekményeket, egyedül Kresztinszki, a volt berlini követ — az egyedüli a huszonegy vádlott között — vonta vissza vallomását s tagadott körömszakadtáig. Ez érthetőleg igen kellemetlenül érintette az ügyészt és a bíróságot is, hiszen a vádirat jelentékeny része a volt nagykövet vallomásán alapult. A tárgyalást félbeszakították s másnap folytatták, amikor Kresztinszki már vallott, mint a csap. A GPU rejtélyes eszközökkel reggelre tökéletesen átalakította. Egyik napról a másikra ugyanolyan összetört és akaratnélküli báb lett belőle, mint amilyenek vádlottársai voltak. Az ítélet Rakovszki kivételével a tizennyolc fontosabb vádlottnál golyóáltali halálra szólt. A hadbíróság természetesen bebizonyítottak vette, hogy a nagykövetek a különböző vezérkaroknak kémkedtek s azt is, hogy Rikov és Bucharin elősegítette működésüket. A kivégzés ugyanolyan kísérelő körülmények közt ment végbe, mint az előzőeknél. A kormány ünnepeket és hódoló felvonulásokat tartatott, a gyárakban és a hivatalokban „a kommunizmus árulói kipusztításának emlékére“ munkaszünetet engedélyeztek s özőnlöttek a megrendelt táviratok a Kremlbe „a fasiszta kutyák és pártos kígyók“ eltiprásáért. De a másíkfajta kísérelő jelenségek sem hiányoztak. Zendülések törték ki, hangos tünte-

tések játszódtak le s az üzemekben megszorodtak a rombolások. Megtorlásképpen a munkások százait gyilkolták le s ezeket zsúfolták össze a börtönökben.

A külföldi sajtó a perrel kapcsolatban ismét több ízben hangot adott annak a meggyőződésének, hogy a moszkvai perek nem egyebek pusztá színjátéknál, ahol minden csupa külsőség, egyedül az ítélet és végrehajtása a lényeges. A lapok átlátszó ürügynek mondották azt a vádat, mintha a különböző államok kémkedésre szövetkeztek volna a vádlottakkal. A vádat nemcsak az érintett államok, hanem maga Trockij, a moszkvai rémperek e sötét és állandó fővádlottja is a legkerekebben tagadta. A világlapok a vádakkal kapcsolatban egyébként újból felvetették azt a kérdést, amely az eddigi perek után is fejtő feladat maradt, hogy t. i. mi bírhatta rá a vádlottakat arra, hogy — emberileg teljesen érthetetlenül — minden elképzelhető és elképzelhetetlen dologgal vádolják magukat s ugyanakkor a legelragadottabb szavakkal emlékezzenek meg ellenfelükről, Sztálinról. Csak két eshetőségre lehetett gondolni: vagy olyan állapotba hozták a vádlottakat, a kultúrvilág előtt eddig ismeretlen eszközökkel, hogy mindent bevállaltak, vagy pedig a per szereplői — kitűnően álcázott színészek voltak.

NÉHANYHÓNAPOS SZÉLCSEND után, a tavasz végén a nagytakarításban újabb s még hevesebb hullámverés indult meg, amely egyenlő erővel ostromolta a szovjetélet valamennyi területét. Egyik napról a másikra lefoglalták az állami bank egész vezérkarát, elmozdították állásától Csubar, a népbiztosok tanácsának helyettes elnökét, Kissziort, a szovjet ellenőrzőbizottság elnökét, Zimin közlekedésügyi, Rukimovics hadfelszerelési és Eiche földművelésügyi népbiztost, valamint helyetteseiket, továbbá Stetskyt, a Komintern propagandafőnökét, aki Sztálin beszédeit fogalmazta éveken keresztül. Moszkvába újabb diplomataikat csaltak vissza, bebörtönöztek sok katonai biztost, azokívül igen sok magasrangú tisztet. Tuchacevszkij és társai kivégzése óta a vörös hadsereg 385 tábornokát illetve vezető tisztjét mozdították el állásától és vetették börtönbe. Az újabb nagytakarítás nem kímélte a haditengerészetet sem, amely pedig eddig mentes volt Sztálin tisztogató dühétől. Már régebben letartóztatták a balti flotta parancsnokát, Siskovot, majd sorban bebörtönözték Orlov tengerészeti népbiztost, Viktorov admirálist, a helyettesét, továbbá Kozanovot, a fekete-tengeri, Dusenovot, az északitengeri és Mirejevet, a csendesóceáni hajóhad parancsnokát. Valamennyit hosszabb-rövidebb fogság után rögtönítélő bíróság elé állították és kivégezték. Bűnük mindössze az volt, hogy nem engedelmeskedtek Vorosilovnak és nem hajtották végre tisztogatási parancsait. Hosszú jegyzéket töltene meg azoknak a tengerésztiszteknek a névsora, akiket Vorosilov irtó hadjárata szintén törölt az élők sorából. Könnyörtelenül megtizedelték a légihaderő tisztikarát is. Hír szerint Alknis légimarsall sincs már az élők sorában. A pontos adatok természetesen hiányoznak s beszerzésük szinte áthághatatlan akadályba ütközik. Az bizonyos, hogy mind az öt fegyvernem tisztikarában több ezerre rúg az áldozatok száma. Elképzelhető, milyen helyzet állt elő a hadseregben a tisztikar e példátlan

arányú megtizedelésével s a vezetők tömeges kicserélésével és kiirtásával. A vörös haderő tökéletesen demoralizálódott. Átütőereje teljesen megszűnt. Kétségkívül ezért hátrált meg a szovjetkormány az utóbbi időben mindannyiszor, valahányszor kardjára kellett volna csapnia s meg kellett volna mutatnia erejét. S bizonyára erre vezethető vissza az is, hogy az utolsó pillanatban lefűjták a nyárra, a nyugati és a távolkeleti orosz határ mentén tervezett nagyszabású tüntető hadgyakorlatokat. A vezérkar hivatkozott hír szerint arra, hogy nincs elegendő számú kiképzett tisztje. A hadgyakorlatok lebonyolítására közel 18.000 tisztre lett volna szükség, ennyi pedig jelenleg egyáltalában nem állt rendelkezésre.

Egyebütt, az ipari, kereskedelmi és a mezőgazdasági életben végzett nagytakarítás méreteiről még megközelítőleg sem lehet pontos képet adni. Nagy tisztogatás folyt a tudományos világban is. A tudósokat számtalanszor vetették alá különböző vizsgálatoknak és igen sokat, köztük a tudomány nevezetességeit, bebörtönöztek. Nagyarányú irtóhadjáratot indítottak a művészek és az újságírók körében is. Az egyház elleni hadjárat tárgyalása e beszámoló keretén kívül esik. Annál is inkább, mivel az egyházak ellen nem most indult meg az első roham, hanem már a kommunista rendszer diadalrajutásakor. Az utóbbi években a teljes megsemmisítésre törekvő roham némileg mérséklődött, éppen külpolitikai szempontokra való tekintettel, de azután új erővel lángolt fel. Ez alkalommal különösen a görögkeleti egyház főbb vezetői ellen fordult a bolsevista düh: igen sok érsek és püspök került újból börtönbe és vesztőhelyre. Több ezer lelkészt is összefogdostak és minden bírói ítélet nélkül kivégezték őket. A GPU feltehetőleg azért nem merte bíróság elé állítani őket, mivel előreláthatólag nem lettek volna olyan „kezes“ vádlottak, mint az öreg bolsevikik és mensevikik gárdája.

Moszkvában egyébként most készülnek az ötödik tömegperre. A vádlottak ezúttal csaknem kizárólag szovjetdiplomáták lesznek. A fővádlott Jakubovics volt oslói, Jurenev volt berlini, Szurics volt párizsi, Ovszienko volt varsói és Rosenberg volt madridi nagykövet lesz, azaz a szovjetdiplomácia elitje. Valamennyit ugyanazzal vádolja az államügyészség: Trockij izmussal, összeesküvéssel, külföldi fasisztákkal való cimborálással és szabotálásra való felbujtással. A diplomáták nagy része már hónapok óta vizsgálati fogságban ül, Szurics nagykövet kivételével, akit alig néhány hete rendelték haza a francia fővárosból s természetesen azonnal őrizetbe vették. A szokványos vádakon kívül azzal vádolják még, hogy olyan politikát követett Párizsban, amely keresztezte a moszkvai kormány terveit. A nagykövetet annakidején azzal az utasítással küldték Párizsba, hogy keverje bele Franciaországot a spanyol polgárháborúba. Ezt a feladatot azonban nem tudta teljesíteni: ezért most lakolnia kell. A vádlottak közt lesz a szovjet több katonai és sajtóattaséja, azonkívül Stem, a külügyi népbiztosság sajtóosztályának vezetője, továbbá Decker ezredes, a népbiztosság katonai osztályának vezetője. Nem lehetetlen, hogy mire ez a per főtárgyalásra kerül, már Litvinov külügyi népbiztos is a vádlottak padján ül majd. A szovjetben a dolgok kiszámíthatatlanok.

Nem nagyon kétséges, hogy mi lesz ennek a pernek is a kimenetele. Szovjetországban az emberélet olcsó s ezek az emberek is eltűnnek majd a süllyesztőben, hogy helyükre új vádlottak s új áldozatok kerüljenek. Kérdés azonban, meddig tart még ez a szégyenletes és visszataszító tömegvérengzés, amely még Robespierre legsötétebb rémuralmát is messze maga mögött hagyja? Sztálin rendszere nagy nehézségekkel küzd s kínos zökkenőkkel működik. De azok, akik abban reménykedtek, hogy az esztelen terror és a fokozódó tömegelégedettség végül is a vörös diktátor rendszerének gyors kimúlásához vezet, csalódtak. Tisztában kell lenni azzal, hogy Sztálin nem egykönnyen buktatható meg. Legalább is nem az eddigi módszerekkel és a megsemmisített bolszevistákhoz hasonló emberekkel. Ezt az eltelt négy esztendő eléggé szemléltetően bizonyítja. A kivégzett szovjetvezetők számottevő tömegekkel rendelkeztek; befolyásuk nagy volt; mindenmel megpróbálkoztak, hogy eltávolíthassák Sztálint: s nem sikerült, még nekik sem, akik pedig igazán értettek a forradalmi eszközökhöz, a lázításhoz, az összeesküvéshez és a terrorhoz. Sztálin hatalma még ma is nagy s nagy főleg azért, mert még mindig támaszkodhat a vörös haderőre. A „vörös cár“ ügyes taktikus és a veszedelmeket, amelyek uralmát fenyegetik, eddig hallatlan ravaszsággal és ügyességgel ki tudta kerülni és le tudta győzni. Megbuktatására csak egyetlen ember alkalmas: Vorosilov hadügyi népbiztos, a vörös hadsereg főparancsnoka. Kisebb ellenfeleit és versenytársait már mindegyik eltávolította tkjából. Most előbb vagy utóbb kettejük nyílt küzdelmére kerül a sor. Ez lesz majd a szovjetszínháték legizgalmasabb zárójelenete.

Addig azonban a tisztogatási akció, mint egy befejezhetetlen perpetuum mobile, továbbgyűrűzik, sorra falja fel azokat is, akik útjára indították s az orosz történelem lapjait végnélküli tömegvérengzésekkel zsúfolja tele, olyanokkal, amelyeknél visszataszítóbbak és gyakoribbak még az emberiség legvéresebb forradalmainál sem fordultak eddig elő.

CSISZÁR BÉLA